

М. Ус, аспірант Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

Сутність колізії суб'єктивних цивільних прав

На практиці зустрічаються ситуації, коли двом або більше особам належать суб'єктивні цивільні права, які не можуть бути здійснені у сукупності в повному обсязі. Причому неможливість здійснення в повному обсязі кожного з таких прав зумовлена реалізацією іншого відповідного права. Наприклад, це трапляється у випадку продажу індивідуально-визначеної речі обом різним особам: власник спочатку укладає консенсуальний договір купівлі-продажу такої речі з однією особою, а потім, все ще залишаючись її власником (відповідно до ст. 334 ЦК за загальним правилом право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна), зобов'язується таким самим договором з іншою особою. У результаті цього в обох покупців виникають зобов'язальні права (права вимагати у продавця передачі індивідуально-визначеної речі) і тоді необхідно вирішувати, якому ж з них надати перевагу. За наведених умов доводиться говорити про колізію суб'єктивних цивільних прав.

Поняття колізії прав практично не використовується на сторінках спеціальної юридичної літератури, де більше поширений термін «колізія норм права». Однак, безумовно, досліджувана категорія має право на існування, оскільки вона характеризується власним змістом і не зводиться до інших понять.

Звичайно, говорити про те, що проблема колізій цивільних прав не вивчалася взагалі, неправильно. На її існування звертали увагу ще давньоримські юристи, на що вказують тогочасні пам'ятки права. До того ж наукові джерела свідчать, що явище колізії прав активно, хоча й почасти фрагментарно (в основному в загальних курсах з цивільного/римського права), розглядалося ще цивілістами кінця XIX — поч. XX ст. (Є. В. Васьковський, Ю. С. Гамбаров, Д. Д. Грімм, А. М. Гуляєв, Д. І. Мейер, Ф. Регельсбергер, Н. К. Ренненкамф та ін.). Утім у подальшому — в радянській і пострадянській (у тому числі й сучасній) юридичній літературі про колізію суб'єктивних цивільних прав згадується доволі рідко (Я. М. Магазінер) або ж у контексті окремих цивільних правовідносин, а саме: колізія переважних прав, прав інтелектуальної власності, колізія обмежувальних прав (В. М. Крижна, В. І. Крат,

Є. О. Мічурін, І. В. Спасибо-Фатеева). Отже, системне дослідження категорії колізії прав (більше того, з урахуванням законодавчих реалій сьогодення) явно відсутнє.

Про необхідність і важливість такого дослідження свідчить актуальність проблематики колізій суб'єктивних цивільних прав. Достатньо згадати колізії між переважними правами акціонерів на придбання акцій, що продаються іншим акціонером приватного акціонерного товариства; колізії прав співвласників на переведення прав і обов'язків покупця, коли частка у праві спільної власності неправомірно продається третій особі, або ж колізії між правами кредиторів спадкодавця за боргами, що виникли за час його життя, коли розміру спадкової маси недостатньо для задоволення вимог усіх цих осіб. Значно поширеними є колізії прав на різні об'єкти у сфері інтелектуальної власності (причому, колізії прав на торговельну марку та промисловий зразок), колізії прав кредиторів під час конкурсного провадження. До того ж у контексті останнього випадку можна навіть констатувати, що колізія прав є характерною ознакою процедури банкрутства, оскільки майже завжди її супроводжує.

На жаль, у законодавстві нерідко відсутні способи розв'язання колізій, тобто із законодавчих положень не слідує те, праву якої ж особи врешті-решт має бути надана перевага або яким іншим чином має бути вирішена колізія. Для розробки таких способів важливо з'ясувати саме поняття колізії прав, встановити її сутність. Тому спробуємо розібратись у даному питанні, враховуючи точки зору, висловлені у науковій літературі.

Передусім слід вирішити проблему термінології. Дослідники, які вивчали категорію колізії прав, вживали різні мовні вирази, почасти вкладаючи в них однаковий зміст. Так, як синоніми до поняття «колізія» прав у літературі використовуються терміни «зіткнення», «збіг» (*concursum*) прав.

У контексті першого терміна зазначимо, що саме слово «колізія» походить від лат. *collisio* — зіткнення. В енциклопедичній літературі воно означає зіткнення протилежних сил, інтересів, прагнень¹. Оперуючи цією термінологією, Я. Магазінер вказував, що колізія прав — це зіткнення двох або декількох прав на той самий об'єкт, так що всі вони

¹ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2005. – С. 554; Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров; под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1988. – С. 202.

в повному обсязі реалізованими бути не можуть. Отже, терміни «колізія» і «зіткнення», дійсно, можливо використовувати як синоніми. Утім сам термін «зіткнення» не видається правовим, тому все ж таки, правильніше вести мову лише про пояснення категорії «колізія» за допомогою категорії «зіткнення».

Щодо «збігу» зауважимо, що частіше це поняття вживається як ширше за обсягом від «колізії» прав. Зокрема, Н. К. Ренненкампф стверджував, що збіг суб'єктивних прав має місце тоді, коли різні права зосереджуються в одному суб'єкті або коли на один і той самий об'єкт мають право дві чи більше особи. Збіг прав являє собою зіткнення (*collisio*), коли здійснення одного права обмежує чи повністю виключає застосування і дію другого¹.

Солідарний із ним і Д. І. Мейер, на думку якого, зіткнення прав — це лише вид їх збігу. Під збігом слід розуміти таке поєднання суб'єктивних прав, що передбачає єдність об'єкта чи суб'єкта, оскільки за інших умов права існують окремо без будь-якого відношення між собою². За термінологією іншого відомого цивіліста — Є. В. Васьковського, перший випадок єдності являє собою об'єктивний збіг, а другий — суб'єктивний. Коли ж права починають перешкоджати одне одному, об'єктивний збіг набуває вигляду зіткнення або колізії цивільних прав³. Таким чином, «збіг» є категорією, ширшою від «колізії» («зіткнення») прав, оскільки, окрім останньої, включає в себе й інші випадки так би мовити зосередження суб'єктивних цивільних прав.

Продовжуючи лінгвістичний аналіз мовного виразу «колізія прав», зауважимо, що у літературі інколи зустрічаються висловлювання, з яких випливає, що колізія прав у вищенаведеному розумінні йменується конкуренцією прав. Зокрема, вказується, що при задоволенні вимог кредиторів у порядку черговості вирішується «конкуренція прав кредиторів»⁴. Або ж стверджується про неможливість спільного здійснення конкуруючих прав без шкоди або ж повного знищення кожного⁵.

¹ Ренненкампф Н. К. Юридическая энциклопедия / Н. К. Ренненкампф. – Киев, 1899. – С. 187.

² Мейер Д. И. Русское гражданское право / Д. И. Мейер. – Изд. 5-е. – М., 1873. – С. 618.

³ Васьковский Е. В. Учебник гражданского права / Е. В. Васьковский. – Вып. 1. Введение и общая часть. – Спб., 1894. – С. 151.

⁴ Див.: Кавелина Н. Ю. Защита имущественных прав кредиторов в процедурах несостоятельности (банкротства) по законодательству Российской Федерации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Н. Ю. Кавелина. – Саратов, 2004. – С. 25.

⁵ Энциклопедический словарь / под ред. К. К. Арсеньева, О. О. Петрушевского. – СПб., 1895. – Т. XV А. – С. 705.

Не погоджуючись із вживанням такої термінології, нагадаємо, що в цивілістиці усталеним є мовний вираз «конкуренція позовів», під яким прийнято розуміти ситуації, коли уповноваженій особі надане право самостійно обрати вимогу, яку вона в судовому порядку висуватиме до іншої особи, або ширше — самостійно обрати спосіб захисту свого права чи законного інтересу¹. Оскільки позов являє собою матеріальне право вимоги позивача до відповідача про захист порушеного, оспорюваного, невизнаного права чи інтересу, звернене через суд², фактично виходить, що конкуренція позовів є не що інше, як конкуренція прав. Утім, навіть із зіставлення одних лише визначень колізії і конкуренції, які наводяться у літературі, стає зрозумілим, що конкуренція прав за своєю суттю є дещо іншою категорією порівняно із колізією прав. Крім того, забігаючи наперед, зауважимо, що саме термін «колізія» точніше відображає сутність досліджуваної категорії, протистояння між правами, які не можуть бути спільно здійсненими в повному обсязі.

Визначившись із питаннями термінології, безпосередньо перейдемо до з'ясування сутності поняття колізії прав, виділення його вирізняльних ознак з огляду на теоретичні позиції вчених із цього приводу.

Так, на думку Ю. Г. Гамбарова, колізія цивільних прав має місце в тих випадках, коли зіштовхуються декілька рівносильних цивільних прав на один і той самий предмет, і жодне з них не може бути задоволене інакше, як цілісним або частковим позбавленням цього предмета всіх інших прав. З цього твердження, а також із наведених вище визначень колізії прав випливає, що колізія виникає лише між правами, що *мають той самий об'єкт*. Саме з цим і пов'язується неможливість здійснення всіх цих прав в повному обсязі.

Аналогічний підхід демонструють дореволюційні енциклопедичні джерела, в яких вказується, що колізія цивільних прав — наявність двох або декількох суб'єктивних приватних прав стосовно того самого об'єкта, при неможливості повного сумісного їх здійснення³. Тут доречним буде вищенаведений приклад продажу індивідуально-визначеної речі декільком особам. Відповідно — обидва зобов'язальні права (права вимагати передання індивідуально-визначеної речі) не можуть бути

¹ Див.: П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 03 / Я. В. П'янова. – Х., 2008. – С. 83.

² Див.: Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. С. Я. Фурси. – К., 2007. – С. 390.

³ Новый энциклопедический словарь / под ред. К. К. Арсеньева. – Петроград, б. г. – Т. 22. – С. 188–189.

реалізованими через те, що по-перше, їх об'єкт є просторово обмеженим (фізично володіти ним може лише одна особа, на відміну, наприклад, від інформації, яка одночасно може знаходитися у декількох осіб). І, по-друге, річ характеризується індивідуальними ознаками, а отже, є незамінною — єдиною у своєму роді.

Разом із тим деякі науковці при розгляді проблематики колізії прав прямо не пов'язують колізію лише із єдністю об'єкта відповідних прав, хоча й не позначають, що колізувати можуть, окрім того, і права, що стосуються різних об'єктів. Так, на погляд Ф. Регельсбергера, «два чи декілька прав можуть збігатися у своєму змісті таким чином, що здійснення або хоча б повне здійснення кожного з них буде неможливим; права стикаються деяким чином у просторі; тоді говорять, що вони вступають у колізію»¹.

На наш погляд, *колізуючі права необов'язково повинні мати єдиний об'єкт*, оскільки і при цьому спостерігається неможливість спільного здійснення кожного з відповідних прав у повному обсязі. У цьому можливо впевнитися на прикладі колізії речового права (права власності) і права інтелектуальної власності на твір образотворчого мистецтва. Відомо, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Так, відповідно до ст. 1112 ЦК, оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного за замовленням, переходить у власність замовника; при цьому майнові права інтелектуальної власності на цей твір залишаються за його автором, якщо інше не встановлено договором.

Право власності включає в себе три правомочності: володіння, користування і розпорядження твором образотворчого мистецтва як матеріальним об'єктом. У той же час майнові авторські права на твір — це, зокрема, право на публічний показ твору (безпосередній показ твору образотворчого мистецтва у місцях, де присутні чи можуть бути присутні особи, які не належать до звичайного кола родини чи до близьких знайомих родини, тобто показ (демонстрація) твору як об'єкта інтелектуальної власності на публічних виставках).

Звичайно, право власності та майнове авторське право мають різні об'єкти — відповідно річ (матеріальний предмет зовнішнього світу) та твір образотворчого мистецтва (знання, ідеї, думки, об'єктивовані у полотні і які можуть сприйматися візуально). Однак через тісний нерозривний зв'язок творів образотворчого мистецтва з матеріальними носіями, в яких вони втілені, унікальність таких творів (вони можуть

¹ Регельсбергер Ф. Общее учение о праве / Ф. Регельсбергер. – М., 1897. – С. 292.

існувати лише в одному оригінальному примірнику) обсяги фактичних дій щодо здійснення свого права власником матеріального носія та майнового права автора на публічний показ твору перетинаються, що призводить до неможливості спільного здійснення всіх цих прав у повному обсязі. Вирішити таку проблему можна, приміром, шляхом закріплення у відповідному договорі того, що власник полотна зобов'язаний передавати його авторові твору образотворчого мистецтва для реалізації останнім свого права на публічну демонстрацію твору. Тоді можна було б говорити про відсутність колізії прав і констатувати наявність договірних обмежень права власності.

Із наведених прикладів і визначень колізії прав слідує, що вона проявляється тоді, коли обидва права перебувають на стадії реалізації. Дійсно, лише за таких умов можна спостерігати **неможливість паралельного здійснення всіх цих прав у повному обсязі**: сфери можливої поведінки уповноважених осіб, які визначаються її видом і мірою, накладаються одна на одну повністю чи частково, що призводить до збою в механізмі реалізації обох чи одного з відповідних цивільних прав.

Неможливість паралельної реалізації цивільних прав у повному обсязі зовні виявляється так: 1) кожне з колізуючих прав реалізується лише частково; 2) одне право здійснюється в повному обсязі, а інше через це — лише частково; 3) одне з прав здійснюється в повному обсязі (право тривалої реалізації), а інше через це взагалі не може здійснитися або якщо одне з прав буде здійснено в повному обсязі (право однократної реалізації), то друге припинить своє існування.

Утім всі окреслені ситуації підпадають під одну формулу: *здійснення будь-якого одного з прав у повному обсязі перешкоджає повністю чи частково здійсненню іншого (інших) або викликає його припинення*. Саме із цієї формули і слід виходити при вирішенні питання про колізію тих чи інших прав. Отже, необхідно уявити, що одне із прав здійснюється (право тривалої реалізації) чи здійснилося (право однократної реалізації) у повному обсязі, і прослідкувати, що відбудеться за таких умов з іншим правом (правами).

Право слід вважати таким, що здійснюється в повному обсязі, якщо опосередкований ним інтерес повністю задовольняється. Навпаки, під *повною неможливістю* здійснення права необхідно розуміти ситуацію, за якої право не може бути здійснено взагалі. Іншими словами, має місце повне незадоволення інтересу, опосередкованого цим правом.

Прикладом, коли здійснення в повному обсязі одного з прав повністю перешкоджає здійсненню іншого, може бути ситуація, коли

власник укладає договір оренди належної йому речі, а орендар зобов'язується консенсуальним договором купівлі-продажу цієї самої речі з третьою особою. Виходить, що орендодавець залишається власником речі, а у покупця за договором існує зобов'язальне право — право вимоги до орендаря про передачу речі¹. Використовуючи наведену вище формулу, отримуємо: у разі здійснення власником свого права в повному обсязі (задоволення інтересу у забороні всім третім особам втручатися у сферу його абсолютного права) покупець взагалі не може реалізувати свого права — права на передачу йому речі (задовольнити свій інтерес у передачі речі).

Що стосується *часткової неможливості* здійснення права через реалізацію іншого в повному обсязі, то вона призводить до часткового незадоволення інтересу, опосередкованого відповідним правом. Така ситуація можлива у випадку встановлення кількох заставних прав на одне й те саме майно, коли у разі реалізації цих прав заставного майна вистачає для повного задоволення вимог одного заставодержателя і лише частково — іншого. Тобто інтерес другого заставодержателя в отриманні задоволення за рахунок заставленого майна задовольняється лише частково.

Як було зазначено, здійснення одного з прав у повному обсязі може призводити й до *припинення іншого права*. Так, у наведеному прикладі про колізію зобов'язальних прав — прав вимагати передання у власність індивідуально-визначеної речі, здійснення свого права однією особою призводить до припинення права у другій, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 620 ЦК кредитор втрачає право на витребування у боржника речі, визначеної індивідуальними ознаками, у разі, якщо ця річ вже передана третій особі у власність.

Втім, незважаючи на те, що колізія проявляється, коли обидва права перебувають у динаміці, виникає вона раніше, а саме: коли у різних осіб опиняються суб'єктивні цивільні права, при паралельному здійсненні яких може статися так, що обидва вони не зможуть бути реалізованими в повному обсязі.

До того ж може статися так, що колізія взагалі не проявиться. Причому, якщо жоден із володільців потенційно колізуючих прав не намагатиметься їх здійснити.

Важливо звернути увагу й на те, що неможливість здійснення права залежить від інтересу, який особа намагається задовольнити, реалі-

¹ Незважаючи на те, що орендар діяв неправомірно (не мав права відчужувати річ, передану йому у користування), договір не можна вважати нікчемним, а відтак він є дійсним, а отже, у покупця існує право вимоги про передачу речі у власність.

зуючи своє право. Уявімо, що кожен із покупців індивідуально-визначеної речі, яка все ще залишається у продавця, відчужує своє право вимоги іншій особі. Безумовно, кожен із таких відчужувачів (суб'єктів потенційно колізуючих прав) здійснює своє право у спосіб «розпорядження», проте за такого здійснення у жодної з осіб ніяких перешкод не виникає — їх інтереси задовольняються в повному обсязі, а отже, колізія між їх правами не проявляється.

Продовжуючи аналіз явища колізії прав, важливо звернути увагу ще на один істотний момент: для виявлення колізії недостатньо лише констатувати неможливість паралельного здійснення відповідних прав у повному обсязі, а й важливо встановити **причинно-наслідковий зв'язок між здійсненням (повним чи частковим) свого права однією особою і неможливістю (повною чи частковою) здійснення свого права іншою особою або припиненням цього права**. Не вдаючись до розгляду проблематики причинно-наслідкового зв'язку, яка достатньо висвітлена на сторінках спеціальної юридичної літератури, зазначимо лише, що в контексті колізії прав, він проявляється таким чином: *здійснення будь-якого одного з прав у повному обсязі перешкоджає повністю чи частково здійсненню іншого (інших) або викликає його припинення*.

Наведені вище міркування служать підставою для виділення ознак, характерних для колізії суб'єктивних цивільних прав. На наш погляд, це явище визначається трьома вирізняльними ознаками:

- 1) наявність двох чи більше цивільних прав, які належать різним особам;
- 2) неможливість паралельного здійснення всіх цих прав у повному обсязі;
- 3) причинно-наслідковий зв'язок між неможливістю здійснення кожного з відповідних прав у повному обсязі: реалізація будь-якого одного з них у повному обсязі перешкоджає повністю/частково здійсненню іншого (інших) чи призводить до його припинення.

Враховуючи окреслені ознаки, можна запропонувати таке визначення колізії прав: *це нетипова правова ситуація, яка проявляється у неможливості паралельного здійснення в повному обсязі суб'єктивних цивільних прав, які належать різним особам: реалізація будь-якого одного з прав у повному обсязі перешкоджає повністю/частково здійсненню іншого (інших) чи призводить до його припинення*.

Крім того, при встановленні змісту будь-якого поняття важливо також проаналізувати його у зіставленні з іншими суміжними катего-

ріями. Оскільки обмеженість у обсязі статті не дозволяє всебічно навести міркування про співвідношення колізії прав з усіма необхідними поняттями, звернемо увагу лише на ті з них, порівняння з якими видається найбільш значущим для з'ясування сутності досліджуваного поняття. Це категорії порушення й обмеження суб'єктивних цивільних прав.

Про *порушення* однією особою права іншої доводиться говорити у таких випадках: 1) особа, порушуючи право іншої особи, ніякого права не має; 2) неправомірна поведінка особи *de-ure* являє собою правомірне діяння у зв'язку з наявністю у фактичного порушника правовстановлювального документа (патенту, свідоцтва тощо); 3) особа виходить за межі свого суб'єктивного цивільного права і тим самим порушує право іншої особи; 4) особа виходить за межі здійснення свого суб'єктивного права і тим самим порушує право іншої особи. Проаналізуємо кожну з окреслених ситуацій більш детальноше.

У разі відсутності в особи того чи іншого суб'єктивного цивільного права вона є неуповноваженою (неуправомоченою). За таких умов слід констатувати, що особа перебуває у стані неправа¹. Наприклад, це має місце, коли вона безпідставно користується чужою земельною ділянкою, яку незаконно зайняла. При цьому особа не виконує свого пасивного обов'язку — утримуватися від вчинення дій, які порушують чуже абсолютне право. Це, у свою чергу, призводить до того, що власник не може здійснювати своє право в повному обсязі.

Вказане дещо нагадує колізію прав, однак, звичайно, нею не є. Такий висновок впливає з того, що колізія відбувається за умови наявності прав у різних осіб. У нашому ж випадку користувач ніякого права щодо земельної ділянки не має (перебуває у стані неправа). Більше того, він навпаки, має утримуватися від будь-яких посягань на неї.

Порушення суб'єктивного цивільного права фактично може відбуватися й тоді, коли порушник має правовстановлювальний документ (патент, свідоцтво тощо). Однак, доти останній є чинним, поведінка, що впливає з нього, зовні має цілком правомірний характер і її не можна забороняти. Особа, чий права при цьому *de-facto* порушуються, може лише оспорювати наявність права у відповідній особи шляхом визнання недійсним відповідного юридичного факту, у зв'язку з яким особа отримує правовстановлювальний документ. Визнавши його недейсним, суд тим самим по суті ліквідує юридичний факт, позбавить поведінку особи правової підстави. Лише після цього можна буде констатувати, що особа є неуправомоченою.

¹ Див.: Белов В.А. Гражданское право: Общая и Особенная части : учебник / В. А. Белов. – М., 2003. – С. 388.

Звертаючись до прикладу, уявімо, що дві різні особи мають охоронні документи (свідоцтва) на схожі до ступеня змішування торговельні марки, в основі яких тотожні позначення. У такому випадку, як зазначає В. М. Крижна, відсутні правові підстави для висновку про неправомірність дій однієї з осіб. Оскільки держава у зв'язку з реєстрацією інтелектуальних об'єктів надала можливість їх використання відповідним особам, то до моменту визнання охоронного документа недійсним кожна з них реалізує надані їй згідно з чинним законодавством повноваження. Відповідно, безглуздо ставити питання про порушення прав власника раніше зареєстрованого об'єкта і заборону використання пізніше зареєстрованого позначення, поки є чинними обидва охоронні документи¹.

Отже, до моменту визнання одного з охоронних документів недійсним можна говорити про колізію прав осіб: кожна з таких осіб не може здійснити своє право в повному обсязі — заборонити іншій відповідній особі використання торговельної марки. Виходить, що кожне з прав інтелектуальної власності блокує право заборони стосовно себе.

Крім того, особа, діючи на основі належного їй суб'єктивного цивільного права, не повинна перевищувати: 1) меж права, встановлених законом та 2) меж здійснення своїх цивільних прав.

По-перше, випадки, коли особа виходить за межі свого суб'єктивного права², тим самим призводячи до часткової/повної неможливості здійснення права іншою особою, не можна назвати колізією прав. Це пояснюється тим, що, як зазначає В. П. Грибанов, вихід за межі змісту суб'єктивного права не є його здійсненням, оскільки при цьому особа вже не діє як уповноважений суб'єкт³. Іншими словами, вихід за межі суб'єктивного цивільного права не можна вважати здійсненням останнього.

По-друге, уповноважені особи, діючи в межах належних їм суб'єктивних прав, можуть вступати у взаємодію з іншими суб'єктами цивільних правовідносин, своїм волевиявленням встановлюючи для цих інших суб'єктів межі правомірної поведінки, тим самим звужуючи

¹ Крижна В. Співвідношення прав на торговельну марку та промисловий зразок за законодавством України / В. Крижна // Адвокатура. – 2007. – № 17. – С. 5.

² Ми поділяємо позицію тих науковців, які під *межами права* розуміють властивість права в об'єктивному розумінні; межі можуть встановлюватися лише на рівні закону і стосуються всіх володільців відповідного права (наприклад, моральні засади суспільства, екологічні вимоги і заборони).

³ Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов – Изд. 2-е, стер. – М., 2001. – С. 102.

межі власної правомірної поведінки (як правило, тимчасово) — межі здійснення свого права¹. Таке обмеження можливе, наприклад, коли власник встановлює сервітутне право на належну йому річ щодо тієї чи іншої особи.

Однак і *обмеження* одного суб'єктивного права іншим також не призводить до повної/часткової неможливості здійснення першого. За таких умов лише змінюються межі здійснення права, яке обмежується. Іншими словами, при обмеженні права має місце пряма залежність меж правомірної поведінки нового правонабувача від меж правомірної поведінки первинного правоволодільця, яка виражається у вторинності других прав стосовно перших.

Отже, у випадку, коли власник виходить за межі здійснення свого права власності і заважає володільцеві сервітутного права його здійснювати, також слід вести мову не про колізію, а про порушення права — поведінка власника в такому випадку є протиправною, він виходитиме за межі здійснення свого права.

Таким чином, з вищевикладеного слідує, що, за загальним правилом, слід розрізняти порушення і колізію прав, хоча вони й не завжди є взаємовиключними категоріями (а саме, коли поведінка однієї з осіб, право якої колізує з правом іншої особи, базується на правовстановлювальному документі, який видано (патент, свідоцтво тощо) або укладено (договір) з порушенням прав (інтересів) останньої). У свою чергу, обмеження одного права іншим у будь-якому випадку виключає наявність колізії між відповідними правами.

Наостанок додамо, що протиправна поведінка може бути пов'язана з колізією прав таким чином, що служитиме лише причиною виникнення колізії. Так, співвласник, продаючи свою частку у праві спільної власності третій особі без попередньої пропозиції іншим співвласникам придбати цю частку, діє неправомірно — порушує переважні права співвласників. У результаті цього у кожного зі співвласників виникає право на переведення на себе прав і обов'язків покупця. Однак зрозуміло, що всі ці права не можуть бути задоволеними в повному обсязі. Отже, виходить, що протиправна поведінка третьої особи (одного зі співвласників (продавця) стала причиною виникнення колізії між

¹ Межі здійснення права можуть звужуватися не лише за волею самої уповноваженої особи (шляхом укладення договору), а й за рахунок встановленням обов'язків, заборон стосовно конкретної особи на підставі актів органів державної влади, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, нотаріуса, а також рішення суду.

правами інших співвласників. До речі, ЦК не дає відповіді на питання про те, якому з них має бути надана перевага.

Тому перспективним щодо подальшого дослідження явища колізії прав видається аналіз способів (механізмів) її розв'язання. У контексті ж заявленої проблематики зауважимо лише на те, що факт наявності колізії між правами не залежить від її вирішеності на законодавчому рівні, хоча з теоретичних положень іноді випливає протилежний висновок¹. На нашу ж думку, колізії можливо лише класифікувати на такі, що вирішені законодавчо, і такі, спосіб розв'язання яких у законодавстві не передбачений. Наприклад, колізія прав кредиторів під час конкурсного провадження долається у спосіб встановлення черговості задоволення вимог кредиторів, а в рамках однієї черги діє вже пропорційний спосіб розв'язання колізії. У той же час із законодавства, наприклад, не слідуює, як має вирішуватися колізія між правами кредиторів спадкодавця за боргами, що виникли за час його життя, коли розміру спадкової маси не вистачає для задоволення вимог усіх кредиторів.

¹ Див., напр.: Энциклопедический словарь / под ред. К. К. Арсеньева, О. О. Петрушевского. – СПб., 1895. – Т. XV А. – С. 705.